

УЛОГА И ЗНАЧАЈ МАНАСТИРА У ПОЗИЦИОНИРАЊУ СРБИЈЕ КАО ДЕСТИНАЦИЈЕ ВЕРСКОГ ТУРИЗМА

Милена Подовац¹

¹Универзитет у Крагујевцу,
Факултет за хотелијерство и туризам у
Врњачкој Бањи

Резиме:

Верски туризам представља један од најстаријих облика туристичких кретања. Његов значај огледа се у промовисању духовних и културних вредности једног народа. Предмет овог рада представљају манастири Републике Србије, као значајан потенцијал за њено позиционирање као дестинације верског туризма. У раду су анализирани манастири који су део културне баштине Србије. У закључним разматрањима дате су смернице за позиционирање Србије као дестинације верског туризма.

Кључне речи:

верски туризам, Србија, манастири, позиционирање, дестинација.

УВОД

Савремене тенденције на туристичком тржишту указују на неопходност сталног прилагођавања туристичких предузећа и дестинација потребама туриста. Појава тренда индивидуализације туристичке тражње условила је развој нових облика туризма, међу којима је и верски туризам. Верски туризам представља потрагу појединца за светим местима, која својом културом и историјом појачавају његово духовно искуство (Irimiás and Michalkó, 2013). Људи су одувек посећивали света места, која су значајна за њихову религију. Данас је овај облик туризма подигнут на виши ниво јер дестинације развијају интегрисану понуду за туристе укључујући и квалитетну смештајну понуду, услуге туристичких агенција, спорт и рекреацију, манифестације и др. Према подацима Светске туристичке организације (UNWTO, <http://media.unwto.org/>, 2014), између 300 и 330 милиона туриста, на годишњем нивоу посети значајна верска места у свету са око 600 милиона религиозних путовања. Од укупног броја путовања, 40% се одвија на територији Европе. Подаци говоре у корист значаја верског туризма као специфичног облика туристичке активности, који привлачи велики број туриста са жељом да посете места која су значајна за њихову религију.

Република Србија поседује богату културну баштину, коју између осталог чине и манастири. Велики број манастирских комплекса представљају заштићена културна добра од стране државних органа. Као туристички валоризован потенцијал, манастири су укључени у

Одговорно лице:
Милена Подовац

е-пошта:
milena.podovac@kg.ac.rs

туристичку понуду Србије која није у довољној мери позиционирана као дестинација верског туризма. У овом раду анализирају се манастири као туристички ресурси који могу допринети бољој позицији Србије на туристичком тржишту.

ПОЈАМ И ОСНОВНА ОБЕЛЕЖЈА ВЕРСКОГ ТУРИЗМА

Првобитна путовања стара су колико и само човечанство. Људи су одувек путовали због различитих потреба, почевши од обављања трговине, посете рођацима и пријатељима до путовања због одмора и рекреације. Природа туристичких путовања се током времена мењала. Савремени развој туризма указује на постојање жеље туриста за задовољењем специфичних мотива путовања, који врло су врло често повезани са околностима у којима људи живе. Повезаност верских уверења људи и туризма врло је наглашена последњих деценија. Туризам и религија утичу на развој туристичке понуде, али и на понашање туриста. Религија утиче на избор дестинације, туристичког производа, као и на саму понуду објеката и садржаја за туристе. Стога верски туризам треба посматрати у контексту динамичне категорије због континуиране потраге туристичке индустрије за новим тржишним сегментима (Weidenfeld and Ron, 2008). Света места су представљају станица великог броја људи који путују са жељом да се врате истинским вредностима и својим религијским веровањима. Са развојем саобраћаја и унапређењем квалитета смештајне понуде, масовна кретања према таквим местима уз задовољење и других мотива путовања, поред верских, постала су масовна појава. Данас се врло често овај облик туризма доводи у везу са културним туризмом, имајући у виду да су света места и сакрални објекти део културне баштине.

Појмовно одређење верског туризма повезано је са одређеним потешкоћама због поистовећивање истог са културним туризмом. У литератури је овај појам предмет великог броја истраживања (Rinschede, 1992; Nolan, 1992; Cohen, 2006). Анализирајући облике верског туризма, Rinschede (1992) је верски туризам дефинисао *као облик туризма, чији су учесници мотивисани делимично или у потпуности верским разлозима*. Аутор је ово дефиницијом указао на постојање везе између верског, одморишног и културног туризма. Основни мотив путовања представља религија, али са друге стране туриста може задовољити и потребе за одмором и рекреацијом као и за стицањем нових знања о местима које посећује и на тај начин продубљује своја религијска

схватања. Richards i Fernandes (2007) сматрају да верски туризам представља комбинацију религиозног искуства и путовања и да се под истим најједноставније подразумевају све посете верским местима. Специфичност верског туризма огледа се у његовој спиритуалној природи, која је врло често повезана са унутрашњим осећањима појединца и жеље да их посећивањем светковина изразе у контакту са самим местом и другим људима. Реч је о облику туризма који упражњавају људи одређене верске припадности у виду посете светим местима, која су битна за њихову религију (El Hanandeh, 2013).

Истражујући везу између туризма, религије и знања, Cohen (2006) је истакао да су туристи који путују због верских мотива претежно у потрази за новим сазнањима и духовношћу које не могу да пронађу у месту сталног пребивалишта, што је довело до појаве ходочашћа. Верски туризам представља *хуману промоцију, облик солидарности и пријатељства, сусрет народа, њихових култура и религија, учење мира међу људима, поштовање природе и валоризација природног и културног добра* (Стаменковић, 2005). Верска путовања омогућавају туристи боравак у природном амбијенту са циљем продубљивања њихове духовности и стицањем нових знања. У том смислу, верски туризам представља специфичан облик туризма, који повезује унутрашња осећања људи са екстерним амбијентом, у ком се и налазе места на којима људи постају блиски са својом религијом. Облици верског туризма могу бити различити имајући у виду критеријуме на основу којих се исти и може класификовати. У зависности од дужине трајања посете, верски туризам се може класификовати као (Rinschede, 1992):

- ♦ краткотрајни верски туризам, који подразумева путовања у непосредној близини места сталног пребивалишта са циљем посећивања верског објекта на локалном, регионалном или субрегионалном нивоу уз учешће у одређеној прослави;
- ♦ дуготрајни верски туризам, под којим се подразумева посета верским објектима у трајању од неколико дана или недеља.

С обзиром на то да се верски туризам врло често поистовећује са културним туризмом, верска путовања могу бити (Alescu, 2010):

- ♦ монофункционална путовања, која су мотивисана религијом као јединим мотивом путовања. Таква путовања се реализују у периоду одржавања верских догађаја, празника и др.;

- ♦ вишефункционална путовања у виду комбинавања верских мотива путовања са културним, при чему туриста током путовања може посећивати већи број места.

Отежавајућа околност у дефинисању верског туризма као специфичног облика туризма је идентификација ресурса, који су основни елементи понуде овог облика туризма. Nolan i Nolan (1992) су дефинисали три типа ресурса који су фундаментални у развоју верског туризма:

- ♦ поклоничка светилишта, која представљају места од примарног значаја за туристе који путују мотивисани верским разлозима;
- ♦ верске туристичке атракције у форми места или објеката од верског и историјског значаја;
- ♦ фестивали у организацији верских удружења.

Верски туризам представља специфичан облик туризма који захтева постојање и континуирано унапређење одговарајуће туристичке понуде. Основу његовог развоја представљају верска места. Међутим, квалитетна понуда верског туризма мора имати квалитетно упориште у основним елементима који су битни за развој туризма, као што су смештај, превоз, услуге туристичких агенција и др. Имајући у виду да туристи проводе дужи временски период на поклоничким путовањима, заокружена туристичка понуда је врло битна за задовољење потреба туриста, али и за обезбеђивање аутентичног искуства у дестинацији. Специфичност верског туризма огледа се у његовој мултифункционалној природи која обједињује религију, културу, историју омогућавајући туристи да поред изражавања својих спиритуалних осећања унапреди сазнања из ових области.

УЛОГА МАНАСТИРА У РАЗВОЈУ ВЕРСКОГ ТУРИЗМА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Као значајни сведоци културе и историје једног народа, манастири су места која представљају ризницу духовних вредности и центри окупљања великог броја људи. Манастири спадају у форму краткотрајног верског туризма, због чега су и сврстани у секундарне дестинације. Туристи се претежно задржавају краће у обиласку манастира, док изузетак представљају учесници скупова и прослава који бораве у манастирима и по неколико дана (Вујичић и др., 2009). Подизање манастира у Републици Србији датира од периода владавине Немањића, при чему су Св. Сава и његов отац Стефан Немања помагали изградњу великог броја цркви и манастира. Првобитно су грађени на неприступачним местима

како би се монасима осигурао миран живот (<http://srpskoblog.rs>, 2017). Током дуге историје српског народа, манастири су представљали уточиште за болесне и сиромашне, људи су подучавани од стране монаха, али су исто тако били значајна одбрамбена утврђена током вођења битака. Данас представљају места окупљања људи, који поштују своју веру и традицију и посећују их претежно током значајних православних празника током године.

На просторима Србије постоји 212 манастира, од којих је 54 проглашено споменицима културе (<http://inserbiatours.com>, 2017). Манастири који се налазе на територији Републике Србије представљају значајан потенцијал за развој верског туризма и профилисање наше земље као дестинације верског туризма. Према бројности, културно-историјском и уметничком значају манастири у Србији чине најзначајнију категорију културне баштине Србије, које презентује историјски значајне моменте, национални идентитет и културу народа са ових простора. Комплекси црква, конака, звоника, ризница и имања, према својој аутентичности свакако су туристички валоризовани као јединствени ресурси у свету (Бјељац и Ромелић, 2015). Културна ризница Србије у виду манастира и њихових духовних вредности указују на постојање могућности за комерцијализацију истих у виду креирања туристичке понуде за задовољење потреба туриста, који претежно путују из верских разлога. Посебан значај за развоја верског туризма у Србији имају манастири који се налазе на UNESCO Листи светске културне баштине: Стари Рас са Сопотанима, манастири Студеница, Високи Дечани, Пећка патријаршија, Богородица Љевишка и Грачаница. Поред наведених манастира, значајну историјску вредност имају и две велике групе манастира, манастири Овчара и Каблара и манастири на Фрушкој гори (Новаковић Костић, 2015). Њиховом афирмацијом као део светске баштине није само препозната њихова уметничка и културна вредност већ је омогућена њихова презентација широј јавности, што може резултирати и кроз веће интересовање, а самим тим и број посета иностраних туриста.

Епитет „Српске Свете горе” додељен је манастирима Овчарско-кабларске клисуре, који се налазе у клисури Западне Мораве. Први записи о њима пронађени су у 16. веку. Њихова вредност огледа се у уметничком раду на фрескама и иконостасима, који нису у потпуности очувани. Тачан број манастира није познат, данас их има десет, међу којима су Благовештење, Илиње, Јоване, Никоље и Успење под Кабларом, док се под Овчаром налазе Ваведене, Вазнесење, Преображење, Св. Тројица и Срећење. У овој

групацији манастира најзначајнији су Благовештење, Никоље, Сретење и Св. Тројица као заштићени споменици културе од великог значаја (USAID, 2012). Потенцијал Овчарско-кабларске клисуре сачињавају не само сакрални објекти и њихова уметничко-културна вредност. Структура природних ресурса овог подручја указује на могућност повезивања верског туризма са другим облицима кроз ефикаснију употребу потенцијала Овчар Бање и природних атрактивности овог краја.

Национални парк Фрушка гора представља један од најзначајнијих резервата природе у Србији, који поред природних поседује и антропогене вредности. Заузима површину од 80 километара простирући се између Саве и Дунава. За национални парк проглашен је 1960. године. Културну ризницу Фрушке горе чини велики број манастира, којих је некада било тридесет пет, док је данас очувано свега шеснаест. Посебну туристичку вредности имају манастири Крушедол, Ново Хопово и Гргетег. Манастир Крушедол подигао је Ђорђе Бранковић између 1509. и 1512. године као маузолеј истоимене породице у којој су сахрањени њени чланови. Ново Хопово је један од најлепших манастира, који је више пута рушен и обновљен за време турске владавине. Током одређеног периода представљао је средиште епископије у коме се замонашио Доситеј Обрадовић. Манастир Гргетег подигнут је 1471. године и подигао га је деспот Вук Бранковић за свог оца, по коме манастир и носи име. Посвећен је Св. Николи (<http://www.visitnovisad.rs>, 2017). Антропогене вредности Фрушке горе су заступљене у туристичкој понуди Србије. Ова дестинација је значајна због својих природних потенцијала за развој еколошког, сеоског, излетничког, културног и винског туризма. Сходно томе, постоје реалне основе за креирање интегрисане понуде за туристе, како би се пружило аутентично искуство током боравка у војвођанском поднебљу.

У непосредној близини средњовековног града Раса налази се велики број локалитета културно-историјског наслеђа међу којима су манастири Сопоћани и Студеница. На листи Светске културне баштине, манастир Сопоћани налази се од 1979. године. Представља задужбину краља Уроша Првог и посвећена је светој Тројици. Изграђена је у другој половини 13. века као маузолеј краљевске породице. Због својих духовних вредности, архитектуре и фрески, привлачи пажњу великог броја посетилаца, који желе да упознају историју српског народа. Манастир Студеница изграђен је између 1183–1196/7. године као гробна црква Стефана Немање, посвећена Богородици. Спољашност манастира урађена је у романичком

духу, док сликарство одише византијским одликама. На Листи светске културне баштине налази се од 1986. године (Новаковић Костић, 2015).

Културно-историјско наслеђе Косова и Метохије, међу којима су и манастири, представљају сведоке бурне и дуге историје српског народа. Њихов значај у духовном и историјском смислу је допринео томе да буду уписани на UNESCO Листу културне баштине. Манастир Високи Дечани је задужбина краља Стефана Седмоуленчаног, чија је градња трајала од 1327. до 1335. године. Налази се у атрактивном природном амбијенту на обали реке Дечанске Бистрице. Раритет је његово богатство у виду фресака, икона, дубореза, накита и др. Манастирски комплекс Пећка патријаршија налази се на улазу реке Пећке Бистрице у Руговску клисуру. Његова изградња започета је током 13. а завршена средином 14. века. Састоји се од главне цркве Св. Апостола и неколико мањих цркава. Богородица Љевишка је некада била главна црква града Призрена. Обновљена је од стране краља Милутина у периоду 1306–1309. године. Сматра се првим очуваним спомеником дворске сликарске радионице краља Милутина. Током 1756. године претворена је у џамију од стране Турака који су прекрили фреске малтером, али су обновљене током 1950-их година. Манастир Грачаница подигнут је као задужбина краља Милутина између 1315. и 1321. године. Од некадашњег комплекса, сачувана је црква, која је посвећена Успењу Пресвете Богородице. Она представља врхунац сликарске школе у тадашњем периоду тако да су многе фреске очуване до данас уз посебан акценат на осликавање Немањића, који су током своје владавине биле предани градњи својих задужбина (<http://www.zaduzbine-nemanjica.rs>, 2017).

На основу анализе најзначајнијих манастирских комплекса, може се закључити да Србија поседује реалну шансу да постане препознатљива дестинација верског туризма на домаћем и међународном туристичком тржишту. Компаративна предност Србије као потенцијалне дестинације верског туризма огледа се у широкој распрострањености манастирских комплекса по читавој земљи, што омогућава укључивање већег броја субјеката у развој верског туризма. У том смислу, позиционирање Србије као дестинације верског туризма условљава неопходност развоја стратегијског оквира, у оквиру ког би били дефинисани циљеви развоја верског туризма и начина за њихову реализацију.

ЗАКЉУЧАК

Верски туризам представља специфичан облик туризма за којим постоји растуће интересовање од стране туриста, који примарно посећују места од духовног и културног значаја. У нашој земљи верски туризам није у довољној мери развијен, иако постоји реалне могућности да постане један од водећих производа у туристичком портфолију. Постојање великог броја манастира је само један од предуслова за развој верског туризма. Поред своје атрактивности и вредности културног блага, као и доброг положаја, манастири неће бити довољно посећени ако потенцијални посетиоци нису свесни њиховог постојања (Вујичић и др., 2009). Иако су манастири на територији наше земље препознати као значајни ресурси за развој туризма, исти нису довољно промовисани на туристичком тржишту. Да би Србија постала препознатљива дестинација верског туризма, један од примарних задатака дестинацијског менаџмента је креирање адекватне промоционе политике са посебним акцентом на развој специјализованих канала дистрибуције за пласман верског туризма као специфичног вида туризма. Поред тога, понуду верског туризма не чине искључиво манастири, већ и амбијент у коме се они налазе, а који се може искористити за креирање интегрисане понуде. Манастири се претежно налазе у природно очуваном амбијенту у коме је могуће развијати и друге облике туризма попут сеоског, излетничког и спортско-рекреативног. Управо и постоји могућност да се у понуду верског туризма Србије укључе додатне активности за туристе са циљем дужег задржавања у дестинацији и повећања туристичке потрошње. Понуду верског туризма Републике Србије могуће је употпунити верским турама које би обухватале обилазак већег броја манастира уз асистенцију специјализованих водича за презентацију и интерпретацију њихове историје и значаја за српски народ. Садржај верских тура би требало прилагодити карактеристикама различитих тржишних сегмената. Битан сегмент туристичке понуде представљају квалитетна смештајна понуда и саобраћајна инфраструктура, што указује на неопходност сарадње различитих носилаца туристичке понуде у развоју аутентичног производа верског туризма. Имајући у виду предложене смернице, реална су очекивања да Србија развије јединствену понуду верског туризма која би унапредила њену позицију на туристичком тржишту. Својом бурном историјом настанка и развоја, духовним и културним вредностима уз већ развијене облике туризма, Србија може постати препознатљива дестинација верског туризма

у будућем временском периоду. Поред постојања ресурса за креирање понуде верског туризма неопходна су и инвестициона улагања у промоцију на домаћем и међународном тржишту, као и сарадња носилаца туристичке понуде.

ЛИТЕРАТУРА

- Alecu, I. C. (2010). Epistemological aspects of religious tourism in rural areas. *International Journal of Business, Management and Social Sciences*, 2 (3), 59-65.
- Бјељац, Ж. & Ромелић, Ј. (2015). *Туризам Вршачких планина*. Београд: Географски Институт „Јован Цвијић”.
- Cohen, E. (2006). Religious tourism as an educational experience. In: Timothy & D. Olsen (Eds.), *Tourism, religion and spiritual journeys* (78-93). London: Routledge.
- El Hanandeh, A. (2013). Quantifying the carbon footprint of religious tourism: the case of Hajj. *Journal of Clean Production*, 52 (1), 53-60, DOI: 10.1016/j.jclepro.2013.03.009.
- Irimiás, A., & MICHALKÓ, G. (2013). Religious tourism in Hungary – an integrative framework. *Hungarian Geographical Bulletin*, 62 (2), 175-196.
- Nolan, M. L., & Nolan, S. (1992). Religious sites as tourism attractions in Europe. *Annals of tourism research*, 19 (1), 68-78, DOI: 10.1016/0160-7383(92)90107-Z.
- Новаковић-Костић, Р. (2015). *Национална туристичка географија*. Ужице: Висока пословно-техничка школа струковних студија.
- Richards, G., & Fernandes, C. (2007). *Religious tourism in northern Portugal*. Cultural tourism: global and local perspectives. Binghampton,; Haworth Press.
- Rinschede, G. (1992). Forms of religious tourism. *Annals of tourism Research*, 19 (1), 51-67, DOI: 10.1016/0160-7383(92)90106-Y.
- Стаменковић, И. (2005). *Религијски туризам, облици и мотиви на примеру православља*. Зборник радова Департамента за географију, туризам и хотелијерство, 33-34, 173-188.
- USAID – Америчка агенција за међународни развој. (2012). *Програм развоја туризма 2012-2022*.
- Вујичић, М., Бесермењи С. & Стаменковић, И. (2009). *Вредности манастира Гргетег као предуслов за развој туризма*. Зборник радова Департамента за географију, туризам и хотелијерство 38/2009, 184-195.
- Weidenfeld, A.D.I., & Ron, A. S. (2008). Religious needs in the tourism industry. *Anatolia*, 19(2), 357-361.

Интернет извори:

UNWTO, *Tourism can protect and promote religious heritage*, датум преузимања 05.05.2017. <http://media.unwto.org/press-release/2014-12-10/tourism-can-protect-and-promote-religious-heritage>.

Асоцијација туристичке привреде Србије, датум преузимања 6. 5. 2017. <http://inserbiatours.com>.

http://www.visitnovisad.rs/fruska_gora.html, датум преузимања 6. 5. 2017.

<http://www.zaduzbine-nemanjica.rs>, датум преузимања 5. 5. 2017.

<http://srpskoblagor.rs/srpski-manastiri/> датум преузимања 5. 5. 2017.

THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF MONASTERIES IN POSITIONING THE REPUBLIC OF SERBIA AS A DESTINATION OF RELIGIOUS TOURISM

Abstract:

Religious tourism represents one of the oldest forms of tourism. It is significant for promoting spiritual and cultural values of a nation. The subject of this paper is the overview of monasteries in the Republic of Serbia and their significant potential for positioning as destinations of religious tourism. The monasteries are analysed as a part of Serbian heritage. The recommendations for positioning Serbia as a destination of religious tourism are presented in the conclusion.

Keywords:

religious tourism, Serbia, monasteries, positioning, destination.